

УДК 346.34:347.44

**ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ
МІЖНАРОДНИХ ЕЛЕКТРОННИХ
КОМЕРЦІЙНИХ КОНТРАКТІВ**

Анатолій ІЩУК

молодший науковий співробітник,
аспірант

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

UDC 346.34:347.44

**SPECIFIC FEATURES OF THE
CONTENT OF INTERNATIONAL
ELECTRONIC COMMERCIAL
CONTRACTS**

Ishchuk, Anatolii

Junior Research Fellow,
Post Graduate Student

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)

<https://orcid.org/0000-0002-1439-654X>

Стрімкий розвиток комерційних правовідносин між суб'єктами господарювання стимулює розвиток та трансформацію договорів, що укладаються між ними. Простота укладення електронних договорів зумовлює їх дедалі більшу популярність серед суб'єктів, які укладають міжнародні контракти. З початку існування та становлення ділового обороту основним способом закріплення досягнутих домовленостей був договір. З розвитком міжнародної торгівлі змінювалися також форма та зміст контрактів. Питання змісту та форми договорів завжди потребує наукового дослідження, адже розвиток міжнародної торгівлі є невіддільним.

Стаття присвячена дослідженню сучасних тенденцій ділового обороту в сфері міжнародної електронної комерції через призму сучасного стану речей та аналізу деяких нормативних актів, що так чи інакше встановлюють чи встановлювали вимоги до змісту міжнародних електронних комерційних контрактів. Враховуючи, що сфера міжнародної торгівлі та електронної комерції є одним із основних складових міжнародних економічних відносин, а розвиток міжнародної торгівлі беззаперечно пов'язаний із загальним розвитком людства, розвитком технологій та розвитком міжнародної співпраці між державами, інституціями, суб'єктами підприємницької діяльності та звісно між

The rapid development of commercial legal relations between business entities stimulates the development and transformation of contracts between them. The simplicity of electronic contracts makes them increasingly popular among entities entering into international contracts. Since the beginning of the existence and formation of business turnover, the main way to consolidate the agreements reached was through a contract. With the development of international trade, the form and content of contracts have also changed. The issue of the content and form of contracts always requires scientific research, as the development of international trade is continuous.

The article is aimed at studying the current trends in business turnover in the field of international e-commerce through the prism of the current state of affairs and analyzing some of the regulations which in one way or another establish or have established requirements for the content of international electronic commercial contracts. Given that the sphere of international trade and e-commerce is one of the main components of international economic relations, and the development of international trade is undoubtedly linked to the general development of mankind, the development of technology and the development of international cooperation between States, institutions, business entities and, of course, between ordinary citizens of certain

звичайними громадянами тих чи інших країн, а контракт (або договір) – це основна форма фіксації домовленостей у сфері міжнародної комерції, виникає необхідність досліджувати особливості змісту міжнародних комерційних контрактів з огляду на їх постійні трансформації. Робота спрямована на дослідження і виокремлення деяких особливостей структури і змісту міжнародних електронних комерційних контрактів для покращення їх укладення на практиці та подальшого дослідження виявлених проблемних питань. У статті досліджуються деякі особливості змісту та структури міжнародних електронних комерційних контрактів, їх проблемні аспекти з точки зору практики укладення та виконання таких контрактів. Зроблено висновки та актуалізовано інформацію щодо форми міжнародних електронних контрактів, їх змісту, зокрема застереження щодо дійсності контрактів, положення про порядок підписання контрактів, положення про волевиявлення обох сторін при укладенні контракту, додаткових угод до контракту, специфікацій або будь-яких документів на виконання цього контракту.

Робота виконана з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Зроблено висновок про необхідність подальших дослідження в цій сфері, адже окреслені проблеми залишаються актуальними з огляду на постійну трансформацію таких контрактів та трансформацію сфери міжнародної електронної комерції в цілому.

Ключові слова: комерція, електронні договори, контракт, одноразовий ідентифікатор, електронний підпис

Міжнародна торгівля є однією із найважливіших складових міжнародних економічних відносин. Розвиток міжнародної торгівлі беззаперечно пов'язаний із загальним розвитком людства, розвитком технологій та розвитком міжнародної співпраці між державами, інституціями, суб'єктами підприємницької діяльності та звісно між звичайними громадянами тих чи інших країн. Розвиток технологій, всезагальна діджиталізація процесів, що нас оточують, значною мірою впливають на розвиток міжнародної торгівлі. Дедалі більше суб'єктів господарювання з огляду на значний розвиток новітніх технологій та діджиталізацію процесів, переходять на електронний документообіг, що значно прискорює та спрощує процес обміну документами за умови, що контрагенти часто знаходяться в різних країнах чи на різних континентах.

countries, and a contract (or agreement) is the main form of fixing agreements in the field of international trade, there is a need to study the peculiarities of the content of international commercial contracts in view of their constant transformation.

The article aims at studying and highlighting some peculiarities of the structure and content of international electronic commercial contracts with a view to improving their conclusion in practice and further studying the identified problematic issues. The article examines some peculiarities of the content and structure of international electronic commercial contracts and their problematic aspects from the perspective of the practice of concluding and performing such contracts. The author draws conclusions and updates information on the form of international electronic contracts, their content, including clauses on the validity of contracts, provisions on the procedure for signing contracts, provisions on the expression of will of both parties to a contract, additional agreements to a contract, specifications or any documents for the performance of this contract.

The work was carried out using general scientific and special methods of scientific knowledge. The author concludes that further research in this area is needed, since the issues identified remain relevant given the constant transformation of such contracts and the transformation of the international e-commerce sector as a whole.

Keywords: commerce, electronic contracts, contract, one-time identifier, electronic signature

Наразі важко уявити успішний та розвинутий бізнес, який не намагався б вийти на міжнародний ринок, а з розвитком електронної комерції вихід для бізнесів на міжнародний ринок стає дедалі простішим. Проте, разом із розвитком міжнародної електронної комерції, потребує розвитку і законодавство, що регулює сферу міжнародної електронної комерції.

З початку існування та формування ділового обороту, основним способом закріпити досягнуті домовленості був договір. З розвитком міжнародної торгівлі змінювалася і форма та зміст договорів. Питання змісту та форми договорів завжди потребує наукового дослідження, адже розвиток міжнародної комерції невпинний. А відтак і невпинно розвиваються договори, що покликані врегулювати міжнародні комерційні відносини між суб'єктами підприємницької діяльності. Більше того, суб'єкти підприємницької діяльності при виборі форми договору все більше віддають перевагу електронним комерційним міжнародним контрактам, що робить їх дедалі популярнішими. Для більшого розуміння їх сутності, варто дослідити їх зміст, виокремити структурні елементи, що відрізняють їх від звичайних міжнародних комерційних контрактів.

Для загального розуміння структури та змісту міжнародних комерційних контрактів можна скористатися інформацією, викладеною у «Положенні про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)» яке, нажаль, втратило чинність 06.07.2020 року згідно із Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства №1275. Відповідно до цього положення, до умов, які повинні бути передбачені в договорі (контракті), відносяться: назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладення; преамбула; предмет договору (контракту); кількість та якість товару (обсяги виконання робіт, надання послуг); базисні умови поставки товарів (приймання-здавання виконаних робіт або послуг); ціна та загальна вартість договору (контракту); умови платежів; умови приймання-здавання товару (робіт, послуг); упаковка та маркування; форс-мажорні обставини; санкції та рекламації; урегулювання спорів у судовому порядку; місцезнаходження (місце проживання), поштові та платіжні реквізити сторін. Проте, навіть відповідно до вищезазначеного положення, ці умови не є вичерпними, і передбачається, що за домовленістю сторін у договорі (контракті) можуть визначатися додаткові умови [1]. Проте, до перерахованих структурних елементів варто додати ще такі: право, яке регулює контракт, положення про визначення моменту переходу права власності на товар, чи у випадку коли мова йде про договір про виконання робіт/надання послуг - моменту, коли роботи/послуги вважаються виконаними/наданими. Як структурний елемент зовнішньоекономічного договору, особливої популярності також набирає положення про врегулювання спорів в арбітражі, яке потребує особливої уваги та саме по собі є цікавою темою для досліджень.

Наразі, питання форми міжнародних комерційних договорів (або ж зовнішньоекономічних контрактів) за українським законодавством регулюється в основному Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», в якому відсутні настільки конкретизовані вимоги до умов договору та зазначено лише, що зовнішньоекономічний договір (контракт) домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [2]. Як бачимо, законодавець не ставить конкретних вимог до структури та змісту зовнішньоекономічних контрактів.

Зважаючи на тему роботи, варто все ж перейти до особливостей, що стосуються міжнародних електронних комерційних контрактів. З огляду на те, що такі контракти укладаються в особливій формі – електронній, вони мають низку особливостей структури та змісту, які відрізняють їх від міжнародних комерційних контрактів, укладених у традиційній простій письмовій формі.

Першою, і основоположною особливістю структури і змісту міжнародних електронних комерційних контрактів є їх форма. Форма міжнародних електронних комерційних контрактів може бути абсолютно різною. Проте загалом існує декілька підходів до визначення місця форми міжнародних електронних комерційних контрактів в системі видів форм договорів. Частина науковців вважає, що електронна форма укладення договорів – це самостійна форма договорів, в підтвердження чого зазначають, що електронні договори можуть укладатися не

тільки в текстовій, а й у аудіо- чи відеоформаті, що вказує на значні відмінності між класичними формами укладення договорів та електронною формою договору [3]. Також, серед науковців існує думка про те, що електронна форма укладення договорів це форма укладення договору, які притаманні риси конклюдентної та простої письмової форми договору [4]. Одним із найпопулярніших підходів до визначення місця електронної форми договорів в системі форм договорів є підхід, згідно із яким електронна форма договорів є підвидом простої письмової форми укладення договору, адже як вони зазначають, головною особливістю письмової форми є характер вираження думки – письменність, а вже спосіб її вираження (рукописний, машинодрукований, механічний та ін.) значення фактично не має [5].

Щодо сучасного стану речей, в більшості випадків міжнародні електронні комерційні контракти укладаються у двох основних формах – власне електронна форма, під якою мається на увазі існування і укладення договору виключно у вигляді набору бітів (від англ. [bi]nary digi[t] — двійкова цифра) на якомусь носії інформації, або в мережі інтернет у хмарному сховищі, або як частина якогось сервісу, що дозволяє обмінюватися електронними документами. Або у другому варіанті – у вигляді електронної копії (скан-копії) паперового договору, підписаного власноруч сторонами з проставленням мокрої печатки. Більше того, не виключено, що ці дві форми електронного договору можуть існувати одночасно, про що буде йти мова далі. Українське законодавство надає досить конкретне визначення електронного договору. У Законі України «Про електронну комерцію» поняття електронного договору досить просте – електронним договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [6]. Це поняття в загальних рисах не відрізняється від поняття договору, закріпленого в тому ж цивільному чи господарському законодавстві, проте зроблено акцент на основну особливість електронних договорів – електронну форму. В тому ж Законі України «Про електронну комерцію» наведено поняття електронної форми представлення інформації, яким фактично можна охарактеризувати електронну форму договорів. Законодавець під електронною формою представлення інформації розуміє спосіб документування інформації, що означає створення, запис, передачу або збереження інформації у цифровій чи іншій нематеріальній формі за допомогою електронних, магнітних, електромагнітних, оптичних або інших засобів, здатних до відтворення, передачі чи зберігання інформації. Електронною формою представлення інформації вважається документування інформації, що дає змогу її відтворювати у візуальній формі, придатній для сприйняття людиною. Отже, Однією із фундаментальних і базових особливостей міжнародних електронних комерційних контрактів є форма їх закріплення – електронна. Більше того, в законодавстві різних країн по-різному регулюється сфера електронного документообігу та електронні контракти, і це зумовлює деякі складнощі при укладенні саме міжнародних електронних комерційних контрактів.

Продовжуючи тему форми міжнародних електронних комерційних контрактів варто зазначити ще одну особливість змісту та структури таких контрактів – застереження про дійсність, або про набрання юридичної сили контрактом. Під застереженням про дійсність контракту мається на увазі положення в контракті, що вказують на те, з якого моменту та за яких умов контракт набирає чинності. В міжнародних електронних комерційних контрактах, які укладаються у власне електронній формі, коли не існує паперового примірника, договір існує у виключно електронній формі, відтак і чинність його залежить виключно від дати чи навіть часу підписання сторонами цього контракту. Проте, існують випадки дещо змішаної (або гібридної) електронної форми укладення контракту, коли міжнародні контракти укладаються у простій письмовій формі, але в силу того, що обмін паперовими копіями між сторонами контракту може бути тривалим, в таких контрактах є застереження про те, що до моменту обміну сторонами оригіналами контракту із власноручним підписом та мокрою печаткою, чинність мають скан-копії контракту, зроблені кожною із сторін. Простіше кажучи – одна сторона підписує та ставить мокру печатку на паперовій версії договору, виготовляє за допомогою технічних засобів скан-копію цього договору, направляє її іншій стороні. Контрагент друкує скан-копію, підписує, ставить печатку та надсилає скан-копію підписаного

вже обома сторонами договору. Таким чином, до моменту обміну сторонами паперовими примірниками договору, юридичну силу матиме скан-копія договору, підписана сторонами. Найчастіше обмін скан-копіями контракту відбувається за допомогою електронної пошти, і саме з приводу листування шляхом надіслання електронних листів варто зазначити, що практика українських судів щодо останнього наступна. У постанові Верховного Суду від 27.11.2018 у справі №914/2505/17, яка потім підтримана багатьма іншими постановами закріплює, що листування шляхом надіслання електронних листів уже давно стало частиною ділових звичаїв в Україні, а здійснення електронної переписки як усталеного звичаю ділового обороту в Україні, що не вимагає договірної врегулювання, визнається цивільним звичаєм за ст.7 ЦК України. Така правова позиція судів вказує на те, що листування шляхом надіслання електронних листів є належним способом обміну документами. Проте, виключно за умови закріплення контактних (або офіційних) адрес електронної пошти сторін у договорі або іншому документі, або як у цитованій справі – у випадку, коли сторони визнають належність одна одній адрес електронної пошти, за допомогою яких здійснювалося листування [7].

Проте, з огляду на розвиток сучасних технологій, такий спосіб є вкрай ненадійним з точки зору підтвердження оригінальності підпису на такому договорі. Тому наступна особливість міжнародних електронних комерційних контрактів – підпис, та все що із цим пов'язане. Українське цивільне законодавство за умови зокрема письмової згоди сторін, допускає підписання договору в різний спосіб, зокрема в ч.3 статті 207 Цивільного кодексу України зазначається, що використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного або іншого копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів, або іншим чином врегульовується порядок його використання сторонами [8]. Акцентуючи увагу на особливості договорів, що розглядаються у цій статті варто проаналізувати і виокремити особливості конкретно електронних підписів. Аналіз чинного українського законодавства, зокрема статті 12 Закону України «Про електронну комерцію» дає змогу виокремити такі основні види електронних підписів: електронний підпис або електронний цифровий підпис відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», за умови використання засобу електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину; електронний підпис одноразовим ідентифікатором, про який детальніше зупинимося далі; аналог власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів [6].

З усіх перерахованих видів електронних підписів найменш популярним в сфері міжнародної електронної комерції є аналог власноручного підпису, адже фактично для того, щоб мати змогу підписувати документи за допомогою такого підпису, спочатку потрібна письмова згода сторін на підписання таким підписом із зразками відповідних аналогів власноручних підписів. Тобто для підписання договору за допомогою аналогу власноручного підпису, потрібно підписати окремий документ за допомогою будь-яких інших видів підпису, в якому буде міститися зразок аналогу власноручного підпису.

Щодо одноразового ідентифікатора – цей вид електронного підпису наразі викликає найбільше питань та суперечок як серед науковців так і серед користувачів такого виду підписів. За українським законодавством одноразовий ідентифікатор - дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, що додаються до інших електронних даних особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, та надсилаються іншій стороні цього договору [6]. На практиці такий вид електронного підпису досить зручний для користувачів, проте може викликати питання і проблеми в подальшому. Для того, щоб підпис одноразовим ідентифікатором був надійним підтвердженням укладення договору із конкретним суб'єктом – цей суб'єкт має пройти процедуру ідентифікації та автентифікації, і ось це являє собою ще одну особливість та проблему міжнародних

електронних комерційних контрактів. З огляду на те, що за законодавство різних країн по-різному регулює використання електронних підписів, укладення електронних контрактів, та все що із цим пов'язане, виникають проблеми у визначенні міри та порядку ідентифікації клієнта для укладення електронного договору з використанням одноразового ідентифікатора.

З огляду на електронну форму, ще однією особливістю міжнародних електронних комерційних контрактів є обов'язкове волевиявлення обох сторін при укладенні контракту, додаткових угод до контракту, специфікацій або будь-яких документів на виконання цього контракту. Звісно, для того, щоб контракт вважався укладеним, його мають підписати обидві сторони, і найчастіше так і відбувається. Проте, з огляду на те, що міжнародні електронні комерційні контракти дуже часто укладаються за допомогою сервісів, що надають таку можливість для резидентів різних країн, важливо в змісті контракту передбачити конкретний сервіс, через який буде здійснюватися підписання та обмін документами – контракту, додаткових угод до нього, специфікацій, актів та інших документів, та процедуру підписання яка передбачена таким сервісом. Більше того, необхідно зазначити, коли документи набирають юридичної сили, адже не у всіх сервісах є можливість підписувати похідні від контракту документи обома сторонами. Є випадки, коли такі сервіси надають преференції стороні, що виступила ініціатором укладення договору, відтак всі документи, надіслані цією стороною вважатимуться дійсними. Тому варто уважно ставитися до вибору сервісу, за допомогою якого буде укладатися контракт та уважно і детально виписати в змісті договору процедуру укладення і умови набрання чинності контракту і документів, що укладаються на його виконання чи з метою його зміни.

Як бачимо, міжнародні електронні комерційні контракти з огляду на сферу застосування, відносну новизну, та надзвичайну популярність мають ряд особливостей змісту, особливостей структури та проблемних питань, які потребують подальшого вивчення та дослідження. Зокрема, питання визначення форми таких контрактів, питання визначення чинності таких контрактів, питання ідентифікації клієнта при підписанні такого виду контрактів, питання можливості застосування тих чи інших видів електронних підписів при підписанні таких контрактів, питання порядку здійснення і фіксації волевиявлення сторони контракту при його підписанні або при підписанні супутніх документів. Всі ці питання потребують подальшого вивчення для формування єдиної думки та для формування сталої практики їх застосування на практиці.

Посилання:

1. Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 06.09.2001 р. №201. Офіційний вісник України. 2001. №39. С. 158. Ст. 1784.

2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон Верховної Ради УРСР від 16.04.1991 р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 29. Ст. 377.

3. Борисова Ю. До проблеми входження "електронної" форми правочину в традиційну класифікацію форм правочину / Ю. Борисова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2011. - Вип. 88. - С. 93-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2011_88_28

4. Елін В.М. Правова характеристика договорів, укладених в Інтернет-середовищі / В.М. Елін // Держава і право. – 2012. - № 12. – С. 54

5. Спасибо-Фатеєва І. В., Печений О. П., Крат В. И. Харьковская цивилистическая школа: о договоре: монография. Харьков: Право. 2017. 576 с.

6. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №45. Ст. 410.

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27.11.2018 року. Судова справа № 914/2505/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78450568>.

8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Статтю було подано	11.07.2023	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	18.07.2023	The article was revised
Статтю було прийнято	25.07.2023	The article was accepted